

QANLI YANVAR FACİƏSİ

20 Yanvar hadisəsinin tariximizdəki yeri, qiyməti ayrı-ayrı insanların taleyi ilə məhdudlaşa bilməz. Bu, ayrı-ayrı insan- ların deyil, bütöv bir xalqın taleyidir.

Ümummilli lider

Heydər ƏLİYEV.

1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakı şəhərinə və Azərbaycanın bir neçə rayonuna keçmiş Sovet İttifaqının qoşun hissələri fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən yeridilmiş, dinc əhaliyə divan tutulmuş, yüzlərlə insan qətlə yetirilmiş, yaralanmış, itkin düşmüşdür. Sovet ordusunun, xüsusi təyinatlı dəstələrin və daxili qoşunların iri kontingentinin Bakını zəbt etməsi xüsusi qəddarlıq və misli görünməmiş vəhşiliklərlə müşayiət edilmişdir.

Fəvqəladə vəziyyətin tətbiqi əhaliyə elan olunanaqədər hərbi qulluqçular 82 nəfəri amansızcasına qətlə yetirmiş, 20 nəfəri ölümcül yaralamışlar. Fəvqəladə vəziyyət elan edildikdən sonra isə yanvarın 20-də və sonrakı günlərdə Bakı şəhərində 21 nəfər öldürülmüşdür. Fəvqəladə vəziyyətin elan olunmadığı rayonlarda - yanvarın 25-də Neftçalada və yanvarın 26-da Lənkəranda daha 8 nəfər qətlə yetirilmişdir.

Beləliklə, qoşunların qanunsuz yeridilməsi nəticəsində Bakıda və respublika rayonlarında 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, 841 nəfər qanunsuz həbs olunmuşdur. Hərbi qulluqçular tərəfindən 200 ev və mənzil, 80 avtomobil, o cümlədən təcili yardım maşınları, yandırıcı güllələrin törətdiyi yanğın nəticəsində dövlət əmlakı və şəxsi əmlak məhv edilmişdir. Həlak olanların arasında qadınlar, uşaqlar və qocalar, həmçinin, təcili yardım işçiləri və milis nəfərləri olmuşdur. SSRİ Konstitusiyası, Azərbaycan SSR Konstitusiyası kobudcasına pozulmuş, Azərbaycan Respublikasının suveren hüquqları tapdalanmışdır.

Həmin vaxtlar mən Qubadlı rayon prokuroru vəzifəsində işləyirdim. Rayon Ermənistanla həmsərhəd idi. Qondarma "Dağlıq Qarabağ hadisələri ilə" bağlı 1988-ci ildən başlayaraq sərhəd kəndləri erməni yaraqlılarının hücumlarına məruz qalırdı. İlk dəfə sərhəddə yerləşən Eyvazlı kəndi erməni yaraqlıları tərəfindən bütünlüklə yandırıldı və kənd əhalisinin böyük hissəsi rayon mərkəzində məskunlaşdı, bir hissəsi isə digər rayonlara köçməli oldu. Bütöv bir kəndin yandırılması faktı respublika ictimaiyyətindən gizlədildi. Bu haqda məlumatlar nəinki respublika ictimaiyyəti, hətta Qubadlı ilə qonşu olan rayonların əhalisindən gizlədildi. Bu, həmin dövr iqtidarının xalqa zidd, yabançı siyasətindən irəli gəlirdi.

Bakıya qanunsuz qoşun yeridildikdən sonra keçmiş Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin orqanı olan "Kommunist" qəzetinin 15-ci (21083) nömrəsi 18 yanvar 1990-cı il tarixdə çıxdığı halda, 16-cı (21084) nömrəsi 27 yanvar 1990-cı il tarixdə çıxmış, başqa sözlə, doqquz gün qəzet çap edilməmiş, bu müddətdə 20 Yanvar faciəsi barədə xalqa rəsmi məlumat verilməmiş, təskinliyəgətirici bir söz deyilməmişdir.

Bundan əvvəl isə yanvarın 19-da saat təxminən 19.30-da hərbi əməliyyatın növbəti mərhələsi kimi Azərbaycan Televiziyasının enerji bloku partladılmış, respublika televiziyası və radiosunun verilişləri tamamilə kəsilmişdir. Faciə baş verən gündən isə digər kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyəti dayandırılmış, xalq informasiya almaq hüququndan məhrum edilmişdir.

Yanvarın 22-də Bakıda şəhidlərin izdihamlı dəfn mərasimi təşkil edildi. İqtidar nümayəndələri dəfn mərasimində iştirak etməyi lazım bilmədilər. Yalnız o zaman Moskvada məcburi istefaya göndərilmiş ümummilli lider Heydər Əliyev özünün və yaxınlarının həyatını təhlükə qarşısında qoyaraq, yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gələrək, buraya yığılmış azərbaycanlılar qarşısında çıxış etmiş, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin, o cümlədən Mixail Qorbaçovun xalqımıza yabançı siyasətini çıxışında kəskin tənqid etmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyev çıxışında demişdir: "İndi yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə baş vermiş və bu gün də davam edən faciənin üstündə dayanmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycandakı vəziyyəti öz axarına salmaq, siyasi həyatdakı qeyri-sabitliyi nizamlamaq üçün kifayət qədər imkan olmuşdur. Təəssüf ki, Azərbaycan rəhbərliyi, həmçinin ölkənin ali siyasi rəhbərliyi bu imkanlardan istifadə edə bilməmişdir".

Həmin vaxt Bakıda daxili qoşunların 12000 canlı qüvvəsi vardı. Bundan əlavə, Bakıda keçmiş sovet ordusu hissələrinin canlı qüvvəsi və polis orqanlarının (o zamankı milis orqanlarının - İ.A.) əməkdaşları vardı.

Ümummilli lider Heydər Əliyev həmçinin 21 yanvar 1990-cı ildə Azərbaycan KP MK-ya, Ali Sovetə, Nazirlər Sovetinə, Azərbaycan xalqına 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar başsağlığı teleqramı göndərmiş, teleqramın respublika mətbuatında dərc olunmasını, radio və televiziya ilə verilməsini, matəm mitinqində oxunmasını xahiş etsə də, həmin teleqramın rəsmi mətbuatda dərc edilməsi belə məsləhət bilinməmişdir.

Heyət 15 yanvar 1990-cı ildə "Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və bəzi başqa rayonlarda fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi haqqında" fərman qəbul etmişdir. Fərmanın 1-ci maddəsində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin, Azərbaycan SSR-in ona bitişik rayonlarının, Ermənistan SSR Gorus rayonunun ərazisində, habelə Azərbaycan SSR ərazisində SSRİ-nin dövlət sərhədi boyunca sərhədyanı zonada fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi nəzərdə tutulurdu.

Beləliklə, fərmanda Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilməsi nəzərdə tutulmamışdır. Yalnız keçmiş SSRİ Ali

Soveti Rəyasət Heyətinin 19 yanvar 1990-cı il tarixli fərmanı ilə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanının təsirini Bakı şəhərinin ərazisində şamil etməklə, 1990-cı il yanvarın 20-dən Bakı- da fəvqəladə vəziyyət elan edilmişdir. Lakin "Fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejimi haqqında" keçmiş SSRİ qanunu isə yalnız 3 aprel 1990-cı il, başqa sözlə, 2 ay 16 gün sonra qəbul edilmişdir.

Beləliklə, fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejimi haqqında müvafiq qanun mövcud olmadığı, fəvqəladə vəziyyətin hüquqi rejiminin anlayışı, əsasları və qaydası müəyyən edilmədiyi halda, Bakı şəhərində qanunsuz olaraq fəvqəladə vəziyyət elan edilmişdir.

1990-cı il yanvarın 19-20-də Bakı şəhərinə qoşunların yeridilməsi ilə əlaqədar faciəli hadisələrin təfəssilatının və səbəblərinin təhqiqi üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputat-istintaq komissiyasının yaradılmasına və Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının 19 yanvar 1992-ci il tarixli iclasında həmin komissiyanın işinin yekunlarının müzakirə edilməsinə baxmayaraq, 1994-cü ilə qədər bu məsələyə siyasi-hüquqi qiymət verilməmişdir. Yalnız ümummilli lider Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 29 mart 1994-cü il tarixli iclasında 1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilmiş faciəli hadisələr müzakirə edilmiş və bu hadisələrə siyasi-hüquqi qiymət verilmişdir.

Qərarla göstərilir ki, qabaqcadan düşünülmüş hazırlanmış bu təcavüzkarlıq aksiyası Azərbaycan xalqının demokratiya və milli azadlıq uğrunda mübarizəsini boğmaq, xalqı təhqir edərək ona mənəvi zərbə vurmaq məqsədi daşmışdır.

20 Yanvar hadisələri ərəfəsində Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının rəhbərliyinin xalqın mənafeyinə zidd olan siyasəti, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı Mərkəzin, şəxsən Mixail Qorbaçovun apardığı qeyri-obyektiv və qərəzli xətti geniş xalq kütlələrinin qəzəbinə səbəb olmuşdur.

Azərbaycan xalqını dəhşət və müsibətə düşürən 20 Yanvar faciəsi bütün dünyada əks-səda doğurmuş, mütərəqqi qüvvələrin qəzəb və hiddətinə səbəb olmuşdur. Bir çox ölkələrin radiostansiyaları da Yanvar faciəsi haqqında hərtərəfli informasiya verir və imperiya qüvvələrini lənətləyirdi.

Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının "1990-cı il yanvarın 20- də Bakıda törədilmiş faciəli hadisələr haqqında" 29 mart 1994-cü il tarixli qərarının 1-ci bəndində Azərbaycanda vüsət tapmış milli azadlıq hərəkatını boğmaq, demokratik və suveren bir dövlət yaratmaq amalı ilə ayağa qalxan xalqın inam və iradəsini qırmaq, milli mənliliyini alçaltmaq və belə bir yola qədəm qoyan hər hansı xalqa sovet hərbi məşinının gücünü nümayiş etdirmək məqsədilə 1990-cı il yanvarın 20-də sovet silahlı qüvvələrinin Bakı şəhərinə və ədalətin müdafiəsi naminə küçələrə yeridilməsi, nəticədə haqq və ədalətin müdafiəsi naminə küçələrə çıxmış silahsız adamların qəddarcasına qətlə yetirilməsi Azərbaycan xalqına qarşı totalitar kommunist rejimi tərəfindən hərbi təcavüz və cinayət kimi qiymətləndirilmişdir.

Xalqımız artıq 20 Yanvar faciəsinin 21-ci ildönümünü qeyd etməyə hazırlaşır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: "20 Yanvarda sovet rejiminin hərbi, siyasi və mənəvi təcavüzünə məruz qalmış Azərbaycan xalqı öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadıq olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Azərbaycanda haqq-ədalətin müdafiəsi yolunda canlarından keçmiş Vətən övladları Qanlı Yanvarda xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar".

Bu faciənin ildönümü ərəfəsində 1990-ci ildə Moskva qəzetlərinin birində dərc edilmiş yazıdakı epizodlardan birini yaxşı xatırlayıram. Qəzet 20 Yanvar faciəsinə həsr edilmiş məqaləsində hadisələrə özünəməxsus şəkildə qeyri- obyektiv qiymət verməklə, məqaləni bu sonluqla qurtarırdı: "...orada, Bakıda qırmızı qərənfillər küçələrdə ayaq altına səpələnmişdir. Burada, Moskvada metronun "Mayakovski" stansiyası qarşısında isə həmin qərənfillər yenə də on rubla satılır".

Qəribə məntiqdir!! Müxbiri həmin müdhiş günlərdə qanına qəltan edilmiş yüzlərlə insanın taleyi deyil, faciənin baş verdiyi küçələrə düzülmüş al qərənfillərin Moskvada yenə də on rubla satılması daha çox narahat edirdi. Atalar yaxşı deyib: "Qılınc yarası sağalar, söz yarası sağalmaz".

Tarixi yaşadıb diləyimizdə

Bir yumruğa döndük o gecə biz də;

Yıxıb köləliyi ürəyimizdə

Cəsarət mülkünü tikdi şəhidlər.

...İnsan insan olur öz hünəriylə,

Millət millət olur xeyri, şəriylə;

Torpağın bağına cəsədləriylə

Azadlıq toxumu əkdi şəhidlər.

Həmçinin, böyük şair "Şənbə gecəsinə gedən yol" kitabında yazırdı: "Şəhidlər Xiyabanı bizim xalqın and yeri, Şənbə gecəsi isə qatillərimizə nifrət gecəsi kimi yaddaşlara həkk olunacaq"

Nə qədər ki 20 Yanvar faciəsi qondarma "Dağlıq Qarabağ problemi" ilə əlaqədardır, bununla bağlı bir məqamı da qeyd etmək xüsusilə yerinə düşər. Xalqımız bu problemin beynəlxalq hüquq normalarına müvafiq dinc yolla yaxın vaxtlarda ədalətli həllini səbirsizliklə gözləyir. Lakin Qarabağ probleminin dinc yolla həlli istisna olduğu halda, şübhəsiz, xalqımız Silahlı Qüvvələrimizin Ali baş komandanı, möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə öz torpağını hərbi yolu ilə azad etmək hüququnu özündə saxlayır. Bu bizim təbii, ayrılmaz, konstitusion hüququmuzdur.

Təsadüf deyildir ki, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev demişdir: "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bütün dünya tərəfindən tanınır və heç vaxt müzakirə mövzusu olmayıbdır... Biz öz mövqeyimizi, eyni zamanda, iqtisadiyyatımızın, ordu potensialımızın möhkəmlənməsi ilə daha da gücləndirməliyik".

Bu matəm günü ərəfəsində biz bir daha çağdaş milli azadlıq mübarizəsinin öncülləri, gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsində örnək olan şəhidlərimizə Allahdan rəhmət diləyirik.

**İlham ABBASOV,
Ədliyyə Nazirliyi Ədliyyə
Akademiyasının prorektoru - hüquq
üzrə fəlsəfə doktoru,
baş ədliyyə müşaviri,
prokurorluğun fəxri işçisi.**